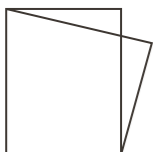

Strukturelle forhold

kan være med til at nuancere forståelsen af velfærdsprofessionelles problematikker

Peter Østergaard Andersen, lektor emeritus, ph.d., Institut for Kommunikation, Københavns Universitet

Senmoderniteten har i de senere årtier udviklet sig i retning af stadig større inddragelse af affektive forhold. Det har betydning for velfærdsprofessionernes arbejdsbetingelser og arbejdets indhold. Artiklen belyser, hvordan teorier om 'hele samfundets udvikling' kan nuancere vores forståelse af nogle af de problemer, der aktuelt kendetegner velfærdsprofessionerne.

Indledning

Der peges i undersøgelser, evalueringer og medier på en række adskilte problematiske forhold, hvad angår velfærdsprofessionernes betingelser, arbejde og resultater. Tilsvarende fremsættes enkeltstående løsningsforslag, der retter sig imod de respektive forhold. Hvis vi anlægger et mere overordnet historisk perspektiv, kan vi forstå forholdene i lyset af omfattende strukturelle ændrin-

ger i senmoderniteten. Det er ændringer, som influerer på og omformer det arbejde, som pædagoger, lærere og andre velfærdsprofessionelle udfører.

En række af de problematikker, der aktuelt udspiller sig i forbindelse med velfærdsprofessionerne, kan med fordel betragtes ud fra historiske og strukturelle ændringer i de samfundsmæssige forhold. Problematikker som fx

- svag rekruttering til uddannelserne til pædagog, lærer og andre tilsvarende uddannelser,
- skuffelser blandt nyuddannede over, at arbejdet opleves som anderledes og mere utilfredsstillende end forventet,
- tiltagende kritik af institutioner og skoler fremsat af ofte relativt velstillede forældregrupper fra den højere middelklasse,

Strukturelle forhold kan være med til at nuancere forståelsen af velfærdsprofessionelles problematikker

Alt i alt er **tiltrækningen til professionerne og uddannelserne**, i kraft af deres tidligere udprægede menneskelige og affektive særkender, blevet svækket.

- beretninger om og undersøgelser af børns og unges øgede mistrivsel,

bliver ofte forklaret ud fra

- at der er for lave normeringer og for få uddannede,
- for dårlige økonomiske ressourcer,
- at de ledelses- og styringsmæssige forhold er uhensigtsmæssige,
- at praktikernes planlægning og udførelse af det konkrete arbejde tilsidesættes eller nedprioriteres til fordel for fx præfabrikerede programmer og såkaldte 'koncepter'.

Alt dette skal ikke anfægtes. Det er ganske givet vigtige og medvirkende forhold, når velfærdsprofessionernes problemer skal forklares. De velfærdsprofessionelles uddannelsesforhold, anseelse og omdømme samt utilfredshed med arbejdets indhold kan man også

godt prøve at 'gøre noget ved', fx ved at arbejde for og love højere løn, bedre normeringer og større medinddragelse af de velfærdsprofessionelle. Men det er langt fra sikkert, at sådanne prioriteringer vil blive truffet og ført ud i livet, og at de i givet fald vil blive så omfattende, at de vil afhjælpe problematikkerne i særlig grad. Det, som denne artikel vil koncentrere sig om, er, at både problematikkerne, forklaringerne og løsningerne, som de er optegnet ovenfor, synes at gå ud fra, at indholdet i de velfærdsprofessionelles arbejde helt grundlæggende er det samme, som det hele tiden har været. Dette på trods af, at samfundet og kulturelle forhold har undergået væsentlige forandringer – ikke mindst inden for de sidste 30-50 år. Det er forandringer, som har ramt stort set alle forhold omkring os, også de velfærdsprofessionelles arbejde, og det med en hastighed, som har betydet, at vores forståelse af det

har været svært at følge med. Indholdet og kvaliteten af det arbejde, som de velfærdsprofessionelle udfører, har ændret sig. Men forståelse af det har ikke tilsvarende fulgt med. Det er det, som artiklen drejer sig om.

Jeg vil pege på, at der er sket en række historiske kvalitative ændringer i samfundet igennem de senere årtier, hvis betydning kun i ringe grad er blevet systematisk undersøgt og beskrevet. Det gælder de strukturelle forhold og de kulturelle forhold, vi er tilbøjelige til at tilskrive betydning, tilkendende status og stræbe efter, og det gælder tilblivelsen af subjektivitet.

Artiklen består af en række tematiske indkredsninger, som hverken er afsluttede eller entydige. De savner såvel større teoretisk præcision som aktuel og nuanceret empiri. Der er i artikler som

At tilstræbe, fremtræde som og føle sig unik – at være anderledes og enestående – synes ikke at være i særlig god overensstemmelse med de kulturelle traditioner, der præger velfærdsprofessionelles arbejde og uddannelse.

denne risiko for, at tingene bliver sat vel rigeligt på spidsen. Derfor vil jeg med det samme understrege, at jeg ikke generelt er af den overbevisning, at velfærdsprofessionerne er i krise. De fungerer på mange måder fortsat som forventet, de har fortsat legitimitet og løser stort set de opgaver, som de er sat til.

Artiklen er opdelt i en række temaer, som er:

- Det affektive er blevet centralt og er alle vegne.
- Singularisering – forventninger om at være unik.
- Skuffelser, nederlag og de manglende erfaringer med at håndtere dem.
- Klassemæssige ændringer – fremvæksten af en højere middelklasse og serviceklasse.
- Digitalisering.

Sociologiske perspektiver

Jeg har især ladet mig inspirere af sociologerne Andreas Reckwitz (f. 1970) og Eva Illouz (f. 1971), som begge har beskrevet, hvordan moderniteten har ændret karakter inden for de sidste årtier, og hvordan bl.a. de affektive forhold har fået en mere central placering i samfundet, i kulturen og i sociale processer, samtidig med at de er blevet tiltagende sammenfiltrede med dem, så de kun vanskeligt selvstændigt kan identificeres og afgrænses¹.

Andreas Reckwitz argumenterer sammen med en anden tysk sociolog, Harmut Rosa, (Reckwitz & Rosa, 2022) for, at der aktuelt savnes samfundsteori, der beskriver 'det hele samfund'. Siden teoretikere som Anthony Giddens, Pierre Bourdieu, Zygmunt Bauman m.fl., der i 1970'erne og 1980'erne beskrev de nye

forhold i senmoderniteten, har sociologien i højere grad koncentreret sig om en række sociologiske specialiseringer og afgrænsede empiriske studier, der har betydet, at den bredt favnende samfundsteori er blevet forsømt, hævder de².

Det affektive er alle vegne

Eva Illouz (2007) er en af de første sociologer, der beskriver, hvordan det affektives betydning historisk har ændret sig. I nutiden er affektive forhold med overalt. Når der skal sælges varer, skaffes opmærksomhed om politiske budskaber, vælges ferierejser, boligindretning, computerspil, partnere og uddannelse er det affektive overalt med helt fremme (Illouz, 2018).

Hvor affektive forhold tidligere har været betragtet som private, med mindre synlighed og relevans for arbejde og

Strukturelle forhold kan være med til at nuancere forståelsen af velfærdsprofessionelles problematikker

offentlighed, er det affektive nu knyttet snævert sammen med den kapitalistiske økonomis fortsatte vækst. Overalt tales der til vores følelser. Kapitalismen er blevet affektiv, den appellerer konstant til vores følelser, og vores følelser tager farve af de affektive erfaringer, vi gør os i den kapitalistiske økonomi. Hvor det affektive tidligere kunne beskrives som undertrykt og underlagt en industrielt præget instrumentel fornuft, spiller det nu en helt central rolle i kraft af dets kommerialisering.

Det får også betydning for velfærdsprofessionerne og -uddannelserne, der tidligere har haft det særkende, at de gav mulighed for gennem arbejdet at beskæftige sig med affekter og følelser (gennem 'at arbejde med mennesker'). Specielt for de pædagogiske professioners vedkommende har det givet adgang til at beskæftige sig med psykologiske perspektiver, sociale processer, omsorg, tryghed, tillid, empati m.v. I det nuværende samfund, hvor affekter og følelser nu i stigende grad udgør vigtige aspekter generelt i arbejdet, i kulturen, for værdierne og kapitaldannelsen, skiller disse professioner sig ikke længere ud på samme måde som tidligere. Der 'arbejdes med mennesker' og med psykologiske perspektiver mange andre steder og i talrige andre sammenhænge, og psykologiske betegnelser og forklaringer er blevet hvermandseje (Illouz, 2008). Betegnelser som trivsel, mistrivsel og målinger heraf indgår fx på langt de fleste arbejdspladser.

Betragtet ud fra de pædagogisk rettede velfærdsprofessioner og -uddannelser har disse samtidig fået svækket deres tidligere humanistiske og emotionelle

særkender i samme periode. Det er sket gennem de sidste par årtiers bestræbelser på at rationalisere arbejdet via instrumentalisering, hierarkisering, koncepter og videnskabeligt afprøvede metoder (evidens). Hensigten har selvfølgelig ikke været en sådan svækkelse men det modsatte, nemlig at styrke disse professioner, så de kunne opnå en højere status og anerkendelse, tiltrække studerende og give arbejdet identitet. Sådan er det imidlertid ikke gået. Derimod er professionsidentiteten nok snarere blevet mere utydelig, både for velfærdsprofessionernes egne medlemmer og for det omgivende samfund.

Alt i alt er tiltrækningen til professionerne og uddannelserne, i kraft af deres tidligere udprægede menneskelige og affektive særkender, blevet svækket. Andre uddannelser og professioner har fået opprioriteret deres affektive indhold. Det er sammenvævet med udviklingen i arbejdskulturer og livsformer, der bæres frem og foretrækkes af repræsentanter for den højere middelklasse. Betragtet i dette lys er vanskelighederne ved at rekruttere studerende til en række af de velfærdsprofessionsuddannelser, der retter sig imod 'at arbejde med mennesker', forståelige. Der er ikke enkle svar på, hvad man kan gøre ved det. Men for i det mindste at prøve at forstå problematikens kompleksitet må den rejses under hensyntagen til de påpegede strukturelle ændringer i de generelle modernitetsformer.

Singularisering

Når Reckwitz beskriver, hvordan moderniteten har forandret sig, især fra 1990'erne og fremefter, foregår det på baggrund af modernitetens tidligere

perioder. Tidligere træk forsvinder ikke uden videre, men kan, selv om de taber værdi, bevares og blive mindre fremtrædende. De kan også omformes, tilpasses og antage nye former.

Særlig vigtig er den nuværende modernitets vægt på singularisering. En af Reckwitz' bøger har netop titlen *Singulariteternes samfund*. Med singularisering peger han på noget afgørende i den nuværende modernitet, nemlig at det at være unik, at foretage unikke handlinger, bo i unikke omgivelser, tage på unikke ferier, vælge en unik partner og have unikke børn m.v. er af afgørende positiv værdi. At være unik handler om at være enestående, dvs. ikke at være og gøre som andre. I forhold til tidligere modernitetsformer, der bl.a. var kendetegnet ved, at det blev værdsat at være ligesom de andre, dvs. at være og gøre som ligestillede, og hvor det ikke var velset og værdsat at skille sig ud og 'falde udenfor', er det nu modsat sådan, at kulturen, andre mennesker og også subjekterne selv tilstræber at være unikke.

At være og tilstræbe at være unik adskiller sig fra senmodernitetens beskrivelser af individualisering (Beck & Beck-Gernsheim, 2001). Her er man ansvarlig for sig selv, og man har mulighed for som individ at 'realisere sig selv', samtidig med at man ofte deler værdier med en delkultur eller en gruppe. Med singulariseringens ideal om at være unik skal man skille sig positivt ud fra alle andre.

Det er imidlertid en paradoksal tilstand at befinde sig i, når man stræber efter at være eller blive enestående, samtidig med at alle andre subjekter også gør det. Det er i sig selv vanskeligt og

anstrengende, hvor man konstant prøver at finde ud af, hvilke værdier der aktuelt ligger til grund for, om man tilnærmer sig det unikke eller ej. Det paradoksale i situationen er imidlertid sjældent noget, der formuleres eller diskuteres, snarere tages det implicit til efterretning. Det handler altså i høj grad om at orientere sig, vurdere, præstere og konkurrere, uden at det står klart, hvad vurderingskriterierne aktuelt præcist er, hvordan de udvikler sig, og hvordan de kan påvirkes. Senmodernitetens teoretikere som Giddens, Beck, Bauman, og specielt for den pædagogiske sektors vedkommende en figur som Thomas Ziehe, beskrev udviklingen fra 1970'erne og 1980'erne som kulturelle 'åbninger', med betegnelser som kontingens og frisættelse fra traditionerne. Det gav generelt lovning på en mere åben fremtid og nye muligheder. I de sidste årtier er disse tendenser så blevet suppleret af nye 'lukninger', hvor nogle af omkostningerne ved de beskrevne åbninger er begyndt at vise sig.

Hvilken betydning kan disse ændringer tænkes at have for de velfærdsprofessionelle? At tilstræbe, fremtræde som og føle sig unik – at være anderledes og enestående – synes ikke at være i særlig god overensstemmelse med de kulturelle traditioner, der præger velfærdsprofessionelles arbejde og uddannelse. Her værdsættes snarere forhold som 'at bevæge sig i samme retning', 'at kunne gøre tingene på forskellige måder, men være fælles om værdierne og hensigten', 'at være forskellige, men sådan at man supplerer hinanden og ikke modsiger eller modarbejder hinanden'. Det er opfattelser og værdier, som har vist sig hensigtsmæssige og måske også fortsat nødvendige for de velfærdsprofessio-

nelle, sådan som deres arbejde hidtil har været organiseret og er blevet tænkt. Samtidig synes de dog at være i påfaldende god overensstemmelse med den tidligere dominerende industrimodernitetens værdier om lighed og sammenhold, og som sådan potentielt ude af trit med udviklingen i de sidste årtiers dominerende kulturelle idealer og værdier. I hvilken udstrækning og evt. hvordan de velfærdsprofessionelle forholder sig til singulariteternes kulturelle former, rejser en lang række spørgsmål, som burde undersøges nærmere.

Skuffelser og nederlag

Idealet om at være unik synes ikke at blive svækket, selv om det kun er ganske sjældent, at subjektet oplever sig som værende enestående. I mange tilfælde vil man stå tilbage med oplevelser af ikke at slå til. Og med høje og paradoksale idealer bliver skuffelserne tilsvarende høje og svære at få greb om. Reckwitz formulerer det på den måde, at den nuværende modernitet fungerer som en 'skuffelses-generator', dvs. at den skaber en fortsat strøm af tab og skuffelser. Problematikken forstærkes af, at kulturen lægger op til, at vi skal tilstræbe og fremstille os som glade og lykkelige mennesker, og af, at det at stræbe efter at blive glad og lykkelig betragtes som afgørende skridt på vejen til så også at blive det.

Fokuseringen på glæde, lykke og trivsel betyder på samme tid, at der kun bliver gjort få erfaringer med at håndtere alt det, som ikke handler om at være glad og lykkelig, eller at være på vej til at blive det. Alt det, som ofte betegnes som 'negative følelser', samt nederlag af den ene eller anden slags, er blevet noget, som vi i højere grad forventes og værner os til at prøve at se bort fra. Det

forsvinder imidlertid ikke, men antager nye former, fx depressioner og 'hate speech' (Reckwitz, 2021). Det moderne subjekt befinder sig altså i en situation, hvor tabs- og nederlagserfaringer øges i omfang, samtidig med at det subjektive beredskab til at kunne håndtere dem er svækket. Der er tale om en samfundsmæssig, kulturel og strukturel problematik, der imidlertid kan opleves som selvskabt og kalde på psykologiske forklaringer, støtte og bistand (Illouz, 2008). Den digitale udvikling, især den massive udbredelse af såkaldt sociale medier forstærker og medvirker til ensidigt at skabe og formidle idealer om at være autentisk, unik, glad og lykkelig. Jeg uddyber den digitale udvikling i et af de senere afsnit.

Hvad angår de velfærdsprofessionelle, så forventes de at arbejde for at tilvejebringe positive stemninger, hvor alle trives og er glade. At det skal være sådan, fungerer som en selvindlysende sandhed. Samtidig foretages trivselsmålinger og -undersøgelser, der aktuelt peger i retning af forringet trivsel for børn og unge. Det er tal, der tiltrækker sig stor opmærksomhed. Trivsel og mistrivsel er betegnelser, der er trængt langt ind i sproget og de dominerende pædagogiske diskurser. Trivsel beskrives fx som en generel forudsætning for læring.

Velfærdsprofessionelle som pædagoger og lærere tildeles en central position i forhold til de opvoksendes trivsel og tilværelseskompetencer. De kan ikke undslå sig at måtte forholde sig til 'det affektive arbejde', det er at være med til at skulle tilvejebringe trivsel og glæde i hverdagen. Trivsel og glæde er imidlertid komplekse tilstande, med betegnelser og begreber, der udspringer af diskutabile

I institutions- og skolehverdagen er mulighederne for generelt at tilvejebringe entydigt positive miljøer præget af glæde og høj trivsel i øvrigt ikke specielt realistiske.

teorier og ofte uklare begreber. Ofte hentes inspirationen fra 'den positive psykologi' og dens ensidige fokuseringer på lykke, selvrealisering og netop at koncentrere sig alene om 'det positive' (Cabanas, 2018; Carleheden, Petersen & Handreke, 2022). Pædagoger og lærere, der orienterer sig eller identificerer sig med denne diskurs, tager, sandsynligvis ofte uden at overveje det nærmere, denne form for psykologisering med sig. Det risikerer både at individualisere problematikkerne og at tilsidesætte, hvordan affekter og følelser, der ikke lader sig betegne som positive, kan håndteres, bringe indsigt og ny erkendelse.

I dette perspektiv medfører de almene forventninger om at være unik, kunne realisere sig selv, opleve positive følelser og social anerkendelse, skabelse og udbredelse af en ny social og kulturel virkelighed, som velfærdsprofessionelle umiddelbart må forstå betydningen af, og øve sig i at agere adækvat i forhold til. I institutions- og skolehverdagen er mulighederne for generelt at tilveje-

bringe entydigt positive miljøer præget af glæde og høj trivsel i øvrigt ikke specielt realistiske. Den fortsatte idealisering medvirker imidlertid til, at nederlag og skuffelser let kan fremstå som mangler og utilstrækkeligheder ved pædagogers og læreres arbejdsindsatser snarere end at blive tilskrevet de paradoksale krav, der er til den nuværende modernitets subjektivitetsdannelse. Det kan resultere i, at velfærdsprofessionelle vil kunne opleve arbejdet som mindre vellykket, præget af følelser af egen utilstrækkelighed og uformåen, skyld og skam, dvs. at de risikerer at tilskrive sig selv årsagerne til det, når de løber sur i det affektive arbejdes oplevede krav. **Klassemæssige ændringer** Singulariseringen bæres frem af den nye højere middelklasse – en relativt ny klasse, der har fået en dominerende position som kulturelt værdisættende (Reckwitz, 2019, 2021). Denne klasse, befolket af højere uddannede symbolarbejdere med stor kulturel og ofte også økonomisk kapital, adskiller sig fra den tidligere dominerende traditionelle mid-

delklasse³, hvis arbejde i højere grad var og fortsat er rutinepræget og uden de samme muligheder for at leve op til nye idealer om at være unik og singular.

Den højere middelklasses værdier i forhold til opdragelse beskrives som et romantisk ideal om autenticitet og selvrealisering kombineret med den nuværende modernitets krav om at tilegne sig den rigtige og tilstrækkelige sociale og kulturelle kapital, dvs. at forberede sig på at kunne komme til at klare sig godt i samfundet både inden for og uden for uddannelsessystemet. Børn og unge søges opdraget til både at skulle være autentiske, dvs. 'at være sig selv' og 'realisere sig selv' og samtidig at tilegne sig den emotionelle kapital, som skal sikre dem at komme sejrrigt igennem uddannelsessystemets konkurrencer, hierarkiseringer og udskilningsløb, og således som vindere få adgang til højere uddannelser, vellønnede og interessante erhverv samt efterstræbelseværdige livsformer.

På denne måde risikerer de velfærdsprofessionelle i stigende grad at **blive holdt sammen af kulturelle orienteringer, der relativt taber samfundsmæssig værdi**. Deres normer og værdier kan forekomme den dominerende klasse mindre relevante end tidligere.

Modsat med udviklingen for den traditionelle middelklasse, som med dens orientering imod det rutineprægede får devalueret sin kulturelle orientering og sine værdier og dermed får vanskeligere ved at efterleve de nye værdiansættelser i livsformer og opdragelsesværdier.

Af øvrige klassemæssige ændringer kan nævnes, at den traditionelle arbejderklasse minimeres og kommer under pres med risiko for at udvikle sig til serviceklasse (Reckwitz, 2019; Carleheden, Petersen & Handreke, 2022). Hvor arbejderklassen typisk er karakteriseret ved at orientere sig ud fra traditionelle værdier som sammenhold og solidaritet, og dermed også har mulighed for at øve

modstand, der kan sikre et vist økonomisk og kulturelt niveau, så er positionen i serviceklassen individualiseret, kulturelt devalueret og kendetegnet ved ustabil og ringe økonomisk indtjening.

Konstateringen af en ny klassestruktur med en ny stærk fremvoksende højere middelklasse, en presset traditionel middelklasse samt en arbejderklasse, der er under potentiel forvandling til en serviceklasse uden arbejderklassens traditionelle kollektive magtmidler, giver i første omgang anledning til at spørge om, hvor velfærdsprofessionernes repræsentanter skal placeres. Der vil her kunne argumenteres for en placering i den traditionelle middelklasse³, dvs. en

tidligere relativt magtfuld position, der nu relativt devalueres og devalueres i kraft af den nye højere middelklassens fremvækst og dens styrkelse af singularitet, konkurrence og autenticitet.

På denne måde risikerer de velfærdsprofessionelle i stigende grad at blive holdt sammen af kulturelle orienteringer, der relativt taber samfundsmæssig værdi. Deres normer og værdier kan forekomme den dominerende klasse mindre relevante end tidligere. Den nye middelklassens konkurrencenormer, hvor 'vinderen forventes at tage det hele', er fx et vigtigt brud med velfærdsprofessionernes traditionelle værdsættelse af retfærdighed, lighed og deling.

Velfærdsprofessionernes nuværende rekruttering fra familier fra den traditionelle middelklasse og arbejderklassen, og noget lignende, der gør sig gældende for de studerende, vil betyde, at deres medlemmer ofte vil stå over for forældre og børn, som har andre værdier at orientere sig ud fra, som bl.a. repræsenterer den nye højere middelklasse og dennes livsstile, kulturer og værdier, der typisk lægger vægt på at styrke det unikke hos børnene, noget, som ikke umiddelbart opleves at stemme særlig godt overens med traditionelle pædagogiske institutioners og skolers kulturelle værdier med vægt på lighed, fællesskab og 'sund' civiliseret konkurrence. De velfærdsprofessionelles møde med børn, unge og voksne, der skal opdrages, socialiseres og uddannes, kan altså være præget af klassemæssige forskelle, latente sammenstød og uoverensstemmelser, som kan give anledning til, at parterne kan have vanskeligt ved at forstå, anerkende og acceptere hinanden.

Digitalisering

Fremvæksten af digitale medier har på mange måder ikke blot lettet og udvidet menneskers kommunikation og hverdagsliv, men har også rationaliseret, besværliggjort og kompliceret det. Vigtigst er det dog nok, at digitalisering over en bred front har transformeret hverdagslivet til noget nyt ikke tidligere set og oplevet. Det er en bevægelse, der slet ikke kan overvurderes, og som alle har erfaringer med. Den bliver diskuteret politisk og offentligt, og der er stor forskningsmæssig bevågenhed omkring den. Alligevel har vi indtil videre kun ganske lidt viden om digitaliseringens betydning. Jeg skal selvfølgelig ikke i denne sammenhæng sætte mig for at introducere til dette store område og alle dets pro-

blematikker. Jeg vil blot indskrænke mig til at pege på nogle enkelte af de mange ændringer, som de velfærdsprofessionelle, primært pædagoger og lærere, mærker.

Tidligere, dvs. i hvert tilfælde til og med den industrielle modernitet og begyndelsen af senmoderniteten, havde pædagoger en vis status som personer, der 'vidste noget om, hvordan man kunne og burde udvikle, opdrage og socialisere børn', og lærere kunne støtte sig til en position som nogle, 'der både vidste noget fagligt, og hvordan de kunne lære børn og unge det'. De kunne på hver deres måde betragtes som vidende personer, hvorfor de også blev betragtet som centrale i forhold til samfundets demokratiserende, civiliserende og danskesmæssige ambitioner.

Med den omfattende digitalisering er disse positioner blevet kraftigt relativiseret, forstået på den måde, at viden nu er noget, der lige så vel hentes fra søgetjenester, hjemmesider og platforme, fx Google, Wikipedia, YouTube, AI og alle mulige andre medier. Derfor er både pædagogers og læreres samfundsmæssige position grundlæggende blevet svækket og omformet. Pædagoger og lærere har givetvis kun et ganske begrænset kendskab til de livsomstændigheder, børn og unge gør erfaringer inden for i nutiden. De erfaringer, børn og unge har gjort sig og til stadighed gør sig, ligner ikke de velfærdsprofessionelles. Der foreligger heller ikke meget overbevisende viden om, hvordan det er at vokse op med digitale medier som en uomgængelig del af hverdagen. Hertil kommer, at de velfærdsprofessionelle ikke har mange muligheder for at få kendskab til det

konkrete indhold, der præger børn og unges gennemdigitaliserede liv, et indhold, der er helt sammenvævet med de nye og komplekse dynamikker, som de forskellige medier skaber, med vægt på positiv anerkendelse, talrige relationer, omfattende kommunikation, sikker og positiv selvfremsstilling, hurtige reaktioner, gedulgt konkurrence m.v.

Reckwitz beskriver flere steder, at vi skal huske på, at digitaliseringen ikke alene har selvstændig betydning, men også medvirker til at accelerere og transformere talrige andre forhold i samfundets tiltagende afficering. Således nævner han, at fx skam kan betragtes som en følelse, hvis kulturelle udbredelse ganske vist blev mindsket fra 1960'erne og 1970'erne, men nu igen er blevet styrket i kraft af de digitale medier, hvor man let kan komme til at fremstille sig selv på måder, som man efterfølgende skammer sig over, dvs. når man møder andres negative vurderinger eller blot frygter dem uden nødvendigvis at kende dem.

Opsamling og forbehold

Reckwitz konstaterer som nævnt, at der i nutiden sjældent arbejdes med 'teorier om hele samfundet', på trods af at der er behov for det. Han arbejder derfor på at skabe en teori med begreber, som den nuværende modernitet kan analyseres ved hjælp af, dvs. begreber, der kan udvikle, erstatte og supplere tidligere teories begreber.⁴

Illouz har allerede fra 2007 beskæftiget sig med det affektives kommerialisering, med psykologiens store betydning for vores forståelse af det affektive samt skabelsen af affektiv kapital som en ny og vigtig komponent i den kulturelle kapital.

Sammen beskriver de en række nye strukturelle forhold, der har generel betydning for samfundet. I denne artikel har jeg søgt at pege på nogle af de aftryk og konsekvenser, de har fået for velfærdsprofessionerne, specielt pædagoger og lærere.

En række forbehold i relation til nærværende artikel er nødvendige. Det vil med god ret kunne anfægtes, at jeg ikke har forholdt mig kritisk eller diskuterende til de to teorier. Det har artiklens omfang ikke tilladt. Men der kan alligevel være grund til at nævne nogle enkelte forbehold, der knytter sig til de Reckwitz- og Illouz-inspirerede beskrivelser, som jeg har fremlagt, fx:

- kan de af Reckwitz og Illouz fremhævede generelle ændringer diskuteres i forhold til, i hvilken udstrækning de belyser de vigtigste ændringer i senmoderniteten,
- hvorvidt de tager tilstrækkelig højde for betydningen af forskellige verdensdele og landes kulturelle variationer og klasse-mæssige forskelle,
- at forskellene mellem de velfærdsprofessionelle grupper ikke er blevet tilstrækkeligt belyst,
- at der i høj grad savnes empirisk materiale, der kan nuancere og præcisere flere af de beskrevne bevægelser, tendenser og deres betydning for de velfærdsprofessionelle.

Perspektiver

Velfærdsprofessioner som pædagoger og lærere forstår og reflekterer over deres arbejde ud fra det *pædagogiske* fagsprog, teorier og begreber, som de har tilegnet sig. Det er blevet skabt gennem bl.a. professionernes historiske udvikling, professionsuddannelsernes indhold og form samt den generelle udvikling i pædagogisk teori. I hvilken udstrækning afspejler de ændringer i senmoderniteten, som jeg i denne artikel har beskrevet, sig i dette fagsprog, i uddannelsesforholdene og i pædagogisk teori?

Det er spørgsmål, som jeg ikke har haft mulighed for at belyse her, men som jeg vil hævde er vigtige at beskæftige sig med. Ud fra en umiddelbar og ganske uvidenskabelig betragtning – idet hverken jeg eller andre vist har undersøgt det nærmere – kan det nemlig godt synes, som om både velfærdsprofessionernes fagsprog, uddannelsesforholdene og dominerende pædagogiske teorier og begreber er overraskende uforandrede trods de sidste årtiers samfundsmæssige forandringer. Blandt andet synes mange af de velkonsoliderede teorier og begreber om 'læring', 'børnefællesskaber' og 'dannelse' fortsat at dominere pædagogikken, uden at det står klart, hvorvidt eller hvordan de kan rumme senmodernitetens affektive udviklingstendenser og alt det, som de fører med sig.

Reckwitz og Rosa konstaterede som nævnt, at sociologisk teori i de sidste årtier har koncentreret sig om specialiserede sociologiske områder, især har lagt stor vægt på afgrænsede empiriske studier og kun gjort lidt ud af 'den store teori'. Måske noget lignende kan siges at gøre sig gældende for pædagogikkens vedkommende? Fx synes hverken pædagogikkens underlæggen sig psykologi, sociologi, filosofi, antropologi m.v., som der er tradition for i universitetsregi, eller dens orientering imod umiddelbar anvendelse, som præger professionshøjskolerne, at give de bedste muligheder for at styrke arbejdet med pædagogisk teori 'i sin helhed'.⁵ Det kunne være interessant at undersøge nærmere.

Strukturelle forhold kan være med til at nuancere forståelsen af velfærdsprofessionelles problematikker

REFERENCER

Beck, U. & Beck-Gernsheim, E. (2001). *Individualization*. London: Sage.

Bo, I.G. (2017). Eva Illouz – kølig kærlighed, kommercialisering og kapitalismekritik. I: I.G. Bo & M.H. Jacobsen (red.), *Følelsernes sociologi*. København: Hans Reitzels Forlag.

Cabanas, E. (2018). "Psytizens", or the construction of happy individuals in neoliberal societies. I: E. Illouz (red.), *Emotions as Commodities. Capitalism, Consumption and Authenticity*. London & New York: Routledge.

Carleheden, M., Petersen, A. & Handreke, L. (2022). Interview with Andreas Reckwitz: A Society of Singularities. *Theory, Culture & Society*, 39(7-8), 287-305.

Illouz, E. (2007). *Cold Intimacies: The Making of Emotional Capitalism*. Cambridge: Polity Press.

Illouz, E. (2008). *Saving the Modern Soul: Therapy, Emotions and the Culture of Self-Help*. Berkely, CA: University of California Press.

Illouz, E. (2019). *The End of Love. A Sociology of Negative Relations*. Oxford: Oxford University Press.

Reckwitz, A. (2019). *Singulariteternes samfund. Om modernitetens strukturændringer*. København: Hans Reitzels Forlag.

Reckwitz, A. (2021). *Illusionernes undergang*. København: Hans Reitzels Forlag.

Reckwitz, A. & Rosa, H. (2022). *Senmoderniteten i krise*. København: Hans Reitzels Forlag.

NOTER

¹ Selv om jeg er inspireret af de to nævnte sociologer, vil jeg i denne korte artikel afstå fra at foretage en nærmere introduktion til dem af pladsmæssige årsager. Se Reckwitz (2019, 2021), Reckwitz & Rosa (2022), Carleheden, Petersen & Handreke (2022), Illouz (2007, 2008) og Bo (2017).

² I denne artikel inddrager jeg imidlertid ikke Rosas arbejder.

³ En ikke ringe andel af de velfærdsprofessionelle har dog forældre fra arbejderklassen.

⁴ Reckwitz afviser således, at hans arbejde skal betragtes som en 'tidsdiagnoser' (Carlheden, Petersen & Handreke, 2022).

⁵ For diskussioner af pædagogisk teori og forskning, se Dansk Pædagogisk Tidsskrift, nr. 3, 2023.